

WORDT HET PRECARIAAT EEN NIEUWE SOCIALE KLASSE?

Over sociale en economische onzekerheid,
het basisinkomen en
een agenda voor een progressieve politiek

Guy Standing

nummer 64 – februari 2012
www.mo.be

nummer 64 – februari 2012 – www.mo.be/papers
[Wordt het precariaat een nieuwe sociale klasse?]

MO*papers is een serie analyses die uitgegeven wordt door Wereldmediahuis vzw. Elke paper brengt fundamentele informatie over een tendens die de globaliserende wereld bepaalt. MO*papers worden toegankelijk en diepgaand uitgewerkt.

MO*papers worden niet in gedrukte vorm verspreid. Ze zijn gratis downloadbaar op www.mo.be. Bij het verschijnen van een nieuwe paper wordt een korte aankondiging gestuurd naar iedereen die zijn of haar e-mailadres bezorgt aan mopaper@mo.be (onderwerp: alert)

Guy Standing werkte jarenlang op het departement Werkgelegenheid van de Internationale Arbeidsorganisatie. Hij is nu professor 'Economische zekerheid' aan de Universiteit van Bath in Engeland. Hij is ook covoorzitter van het *Basic Income Earth Network* (BIEN), www.basicincome.org en auteur van het onlangs verschenen boek *The Precariat: The New Dangerous Class* (Bloomsbury Academic, 2011) guystanding@standingnet.com, www.guystanding.com.

Deze paper is gebaseerd op een tekst die Guy Standing ter beschikking stelde voor het nieuwjaarsmoment van 11.11.11, waar hij een lezing hield in het Engels. De tekst verscheen op 7 januari ook op de Britse nieuwssite Open Democracy www.opendemocracy.net

Lieve De Meyer vertaalde de tekst in het Nederlands. Zij werkte 15 jaar op de publicatiedienst van NCOS (nu 11.11.11), o.a. als hoofdredacteur van het blad De Wereld Morgen. Zij werkt nu als freelancevertaler en -tolk en verzorgt de eindredactie van MO*papers. lievedemeyer@scarlet.be

Redactieraad MO*papers: Saartje Boutsen (Vredeseilanden), Ann Cassiman (Departement Sociale en Culturele Antropologie, KU Leuven), Ludo De Brabander (Vrede), Ann De Jonghe (Wereldsolidariteit), Lieve De Meyer (eindredactie), Rudy De Meyer (11.11.11), Gie Goris (MO*), Nathalie Holvoet (Instituut voor Ontwikkelingsbeleid en -beheer Universiteit Antwerpen), Huib Huyse (HIVA KULeuven), Gijs Justaert (Wereldsolidariteit), Els Keytsman (Vluchtelingenwerk Vlaanderen), Hans Van de Water (VLIR-UOS), Didier Verbruggen (IPIS), Françoise Vermeersch (ABVV), Emiel Vervliet (hoofdredacteur MO*-papers), Koen Vlassenroot (UGent).

Informatie: mopaper@mo.be of MO*paper, Vlasfabriekstraat 11, 1060 Brussel

Suggesties: emiel.vervliet@mo.be

Wereldmediahuis is ook uitgever van het maandblad MO* en van de mondiale nieuwssite www.MO.be (i.s.m. het nieuwsagentschap IPS-Vlaanderen).

Overname van de teksten is toegestaan mits toestemming van auteur en uitgever.

[inleiding]

Op 21 januari sprak Guy Standing op de Nieuwjaarsreceptie van 11.11.11 over het *precariaat* als mogelijke nieuwe klasse, een gevolg van de grote transformatie die de westerse landen de voorbije dertig jaar hebben doorgemaakt. In de jaren 1970 wist een groep van ideologisch geïnspireerde economen de oren en het hart van de politici te veroveren. Hun centrale stelling was dat groei en ontwikkeling afhangen van marktsucces en concurrentievermogen en dat de marktprincipes moeten doordringen in alle aspecten van het leven. Landen moeten hun arbeidsmarkt flexibeler maken, wat betekent dat de werknemers zelf en hun gezin meer de risico's moeten dragen. Als gevolg daarvan is een 'precariaat' ontstaan, bestaande uit vele miljoenen mensen die geen zekerheid meer hebben. Zij kunnen een nieuwe en gevaarlijke klasse worden. Het is niet denkbeeldig dat zij luisteren naar de 'lelijke' stemmen van rechtse rattenvangers en die hun politieke steun geven. Het succes van de 'neoliberale' agenda die wordt gevolgd door regeringen van uiteenlopende signatuur, heeft de voorwaarden geschapen voor de opkomst van een politiek monster. Er is actie nodig om te beletten dat het monster tot leven komt.

CRISISMOMENT

We bevinden ons op het crisismoment van een wereldwijde transformatie, naar analogie met de *Great Transformation* in de twintigste eeuw zoals Karl Polanyi die beschreef. Het neoliberalisme dat leidde tot de niet-ingebedde fase van de transformatie die bekend staat als 'globalisering', heeft geprobeerd een wereldwijde marktsamenleving te creëren waarin de principes van commodificatie werden uitgebreid tot elke mogelijke levenssfeer, waaronder ook onderwijs, gezinsleven, beroepsopleiding en sociaal beleid. Commodificatie betekent dat activiteiten of goederen worden behandeld als koopwaar, als het voorwerp van marktkrachten, zonder een gevoel van macht of zeggingskracht om die marktkrachten te beheersen. Het neoliberalisme botste op zijn nemeses met de financiële crash van 2007-2008 en is sindsdien gaan wankelen, waardoor zich enkele lelijke politieke scenario's hebben ontplooid.

De globalisering was een periode van re-regulering in plaats van deregulering, en van regressieve herverdeling, waarbij er meer inkomen verschoof van arbeid naar kapitaal en waarin allerlei vormen van ongelijkheid werden versterkt. Ook de economische onzekerheid raakte algemeen verspreid. Dit leidde tot een risicosamenleving, waarin de risico's en de onzekerheid niet alleen sterk toenamen, maar ook werden overgedragen op de burgers. Een cruciaal groundbeginsel van het neoliberalisme was ook dat het nodig leek om alle vormen van gemeenschap en daardoor alle vormen van sociale solidariteit te ontmantelen. De daaropvolgende afbrokkeling van de collectieve organen voor onderhandeling en vertegenwoordiging was geen toeval; zij was expliciet gewenst door de economen en anderen die optraden als de spirituele leiders en architecten van het globaliseringstijdperk, zoals Friedrich Hayek, Milton Friedman en hun collega's in de Mont Pelerin Society¹.

Een neoliberaal marktsysteem is niet hetzelfde als de liberale markteconomie die Adam Smith en anderen voor ogen hadden. Het legt in de eerste plaats de nadruk op concurrentievermogen en individualisme. Collectieve organen worden afgeschilderd als concurrentiebeperkend, inherent monopolistisch en belust op winst. Maar in het tijdperk van de globalisering had de drang om dergelijke organen te ontmantelen een sterk ideologische doelstelling: de vertegenwoordigings- en onderhandelings-

mogelijkheden verzwakken van kwetsbare groepen en groepen die de marktkrachten willen temperen.

Deze paper is geschreven in de context van drie decennia globalisering, waarin de politiek vorm heeft gekregen door de klassenversnippering die heeft plaatsgevonden en vooral door de opkomst van een wereldwijde preciaire klasse of precariaat. We willen nagaan welke vormen van democratie haalbaar en wenselijk zijn in de eenentwintigste eeuw, in heel Europa en over de hele wereld. De meest cruciale premisse is dat democratische vernieuwingen moeten overeenstemmen met de klassenstructuur die aan het ontstaan is in de samenleving en de meest kwetsbare groepen in staat moeten stellen tot democratische participatie op de terreinen die voor hen het belangrijkste zijn.

KLASSENVERSNIPPERING

Tijdens het tijdperk van de globalisering deed zich een proces van klassenversnippering voor die het democratisch bestuur voor een aantal uitdagingen heeft geplaatst. Bovenaan – in termen van inkomen – ontstond naast de traditionele vertegenwoordigers van het kapitaal over de hele wereld een *elite* van absurd rijke en machtige figuren, die in staat en erop gebrand waren de regeringen te beïnvloeden waar ze maar konden. Gedurende enkele decennia werd het politieke discours gedomineerd door die elite, gaande van de multimiljardairs in Silicon Valley tot de oligarchen in Rusland en de Oekraïne, met inbegrip van managers van hefboomfondsen, immobiliënmagnaten, enzovoort. Geen enkele toekomstige eerste minister of president in een Europees land durfde hun tegen de haren in te strijken en bijna alle politici haastten zich om bij hen in de gunst te komen. Die elite heeft eigenlijk geen enkele band met een natiestaat en evenmin met de nationale of lokale democratie, tenzij die hen goed uitkomt voor hun langetermijnbelangen. Af en toe komt een van hen in aanvaring met de wet. Maar het intomen van hun collectieve politieke en economische macht zou de centrale doelstelling moeten zijn van elke democratisering.

Om te komen tot een fase van wederinbedding van de wereldwijde transformatie is er nood aan een re-regulering ten gunste van nieuwe vormen van sociale solidariteit, aan de wederopbouw van de sociale bescherming ten gunste van de opkomende massaklasse in het economische systeem en aan de herverdeling van de belangrijkste goederen ten gunste van die klasse, als een manier om de historisch opmerkelijke toenemende ongelijkheid in het tijdperk van de globalisering om te keren.

Op het vlak van inkomen, rijkdom en politieke invloed staat er onder de elite en de andere vertegenwoordigers van het financiële en productieve kapitaal een groep die we het *salariaat* noemen, mensen met een hoger dan gemiddeld inkomen maar ook met een hele hoop bedrijfsvoordelen en werkzekerheid op lange termijn. Die groep wordt kleiner en ligt zwaar onder vuur als gevolg van de financiële crisis, besparingsmaatregelen en de arbeidsmarktflexibiliteit die ook tot deze groep doordringt. Nergens is dat meer het geval dan in Griekenland, al slinkt het salariaat ook overal elders.

Hoewel velen in het salariaat het risico lopen om dieper te zakken in de samenleving, behoren enkelen intussen al tot de derde klasse die is ontstaan als maatschappelijke kracht: de *proficiants*, mensen met allerlei technische en emotionele

vaardigheden waardoor zij zich als ondernemer zelf kunnen verkopen, die op meestal opportunistische wijze leven van hun intellect en hun contacten. Deze groep groeit, maar is vrij klein. Proficiants zijn vrij liberaal met een neiging tot politiek conservatisme, omdat zij lage belastingen willen en weinig belemmeringen om geld te verdienen.

Onder het salariaat en de proficiants komt qua inkomen de oude arbeidende klasse, het *proletariaat*, dat al decennia aan het verdwijnen is. We zouden haast kunnen stellen dat de democratie die in de twintigste eeuw is opgebouwd, vooral bedoeld was voor deze klasse, net zoals de welvaartsstaat in zijn diverse vormen. De vakbonden stelden een agenda samen gebaseerd op arbeidersrechten en de sociaaldemocratische partijen probeerden die uit te voeren. We overdrijven misschien een beetje, maar in de eenentwintigste eeuw heeft die agenda geen legitimiteit omdat het industriële proletariaat een deel van onze geschiedenis is geworden.

HET PRECARIAAT

Onder het uiteenvallende proletariaat is er een nieuwe klasse ontstaan: de precare klasse of *precariaat*. Deze opkomende klasse is intern verdeeld, net zoals het proletariaat aanvankelijk intern verdeeld was en dat in vele opzichten ook is gebleven. Door die interne verdeling is het precariaat de nieuwe gevaarlijke klasse en daarom is het voor de discussies over democratie van cruciaal belang om het precariaat te begrijpen.

Het precariaat bestaat in wezen uit miljoenen mensen met onzekere banen, een onzekere huisvesting en onzekere sociale rechten. Ook hun professionele identiteit is onzeker en zij behoren niet tot een van de grote beroepsgroepen met een diepgeworteld sociaal geheugen dat hen houvast zou kunnen bieden op het vlak van ethische normen. Omdat zij worden opgeroepen om ‘flexibel’ en ‘inzetbaar’ te zijn, worden zij aangezet tot opportunistisch gedrag. Zij zijn meestal *inwoners* en geen *burgers* (*denizens* en geen *citizens*²), doordat zij een beperkter aantal effectieve rechten hebben dan burgers.

We kunnen het precariaat opdelen in drie ‘subgroepen’, die geen affiniteit hebben met de politieke democratie volgens de oude stijl of met de twintigste-eeuwse industriële democratie en economische democratie, zoals die bijvoorbeeld is ingeburgerd in Scandinavië. Tot de eerste subgroep behoren mensen die vanuit de arbeidersklasse terechtkomen in een onzeker bestaan; de tweede subgroep bestaat uit mensen die overgekwalificeerd uit het onderwijs komen en enkel een bestaan van flexi-jobs aangeboden krijgen en de derde groep omvat de *denizens*, migranten en anderen, zoals gecriminaliseerde personen, met een status die hen de volledige rechten van burgers ontzegt.

Over het algemeen is het precariaat afgesloten van de klassieke kanalen van kapitaalaccumulatie en van de logica van collectieve onderhandelingen tussen het kapitaal – in de vorm van bedrijven of andere werkgevers – en de werknemers als stabiele leveranciers van stabiele arbeid. Het precariaat ziet zich niet vertegenwoordigd in een van de bestaande, op klassen gebaseerde politieke partijen, zelfs niet in de sociaaldemocraten en heeft geen affiniteit met oude begrippen als vast werk, de peiler van de industriële democratie zoals die tot stand kwam in de twintigste eeuw of zelfs eerder.

Het precariaat is geen onderklasse of lompenproletariaat. Als dat wel het geval zou zijn, konden we het afdoen als een politiek randverschijnsel, bestaande uit trieste buitenbeentjes die je kunt behandelen alsof ze lijden aan sociale kwalen en opnieuw moeten worden geïntegreerd in de samenleving. De overheid heeft de neiging gehad om op die manier met het precariaat om te gaan. Dat kan enige tijd leiden tot minder verstoring gedrag, maar het zal niet lang lukken, omdat de sociaaleconomische structuur, instellingen en beleidslijnen het fenomeen gewoon opnieuw zullen voortbrengen.

Dat betekent niet dat een deel van het precariaat niet afdrijft naar wat we een *lompenprecariaat* zouden kunnen noemen, niet in staat om te overleven in een omgeving met onzekere banen, onzekere vaardigheden en een onzeker bestaan, waarbij velen terecht komen in bendes of vervallen in thuisloosheid of de een of andere vorm van verslaving. Maar het is wel belangrijk om te beseffen dat het precariaat gewenst is door het wereldwijde kapitalisme. Er zijn altijd wel mensen geweest die een precair bestaan leiden, maar het hedendaagse precariaat is een integraal onderdeel van het productiesysteem, met typische productierelaties en een besef van specifieke onzekerheden. Daarom moeten we het precariaat ook omschrijven als een klasse en moeten we nagaan wat er in onze democratie is gebeurd met het precariaat. Het precariaat is precies een gevaarlijke klasse omdat de drie subgroepen of componenten van het precariaat losstaan van het conventionele twintigste-eeuwse politieke discours.

COMMODIFICATIE VAN DE POLITIEK EN VERSCHRALING VAN DE DEMOCRATIE

Mensen die geloven in democratie, worden geconfronteerd met twee bedenkelijke ontwikkelingen – de commodificatie van de politiek (en de politici) en de verschraling van de democratie. De verschraling van de democratie verwijst naar een tendens tot minder actieve betrokkenheid bij de politiek en vooral op het vlak van participatie aan politieke partijen. Het lidmaatschap van partijen is geslonken tot een uiterst klein aandeel van de vroegere ledenaantallen. De verschraling komt tot uiting in de dalende opkomst bij verkiezingen, vooral dan bij de meeste Europese verkiezingen. En zij uit zich ook in het geringe percentage jongeren dat nog de moeite neemt om te stemmen, waardoor de mediane kiezer ouder wordt, wat vele politici er dan weer toe aanzet om de ouderen te bevoorrechten. Die politici stellen vast dat het vooral de ouderen en de middenklasse zijn die stemmen en daarom spelen zij in op hun normen.

De verschraling van de democratie heeft ook betrekking op het slinkende terrein van het democratisch bestuur. Zo zijn er veel onderwerpen die niet langer worden bepaald door de politiek maar door deskundigen of door belangen die toevallig welwillend staan tegenover machtige groepen in de samenleving. In 1997 verschoof de nieuwe Britse regering bijvoorbeeld de verantwoordelijkheid voor het monetaire beleid van het parlement naar de *Bank of England*. Op die manier beperkte zij de democratische aansprakelijkheid op een belangrijk terrein van het economisch beleid. Daarmee bevoorrechte zij trouwens toevallig ook het financiële kapitaal door het de mogelijkheid te bieden om zijn eigen belangen te behartigen. Ook andere regeringen hebben gelijkaardige maatregelen genomen.

Nog zorgwekkender is dat over heel Europa de regelgeving inzake beroepen – ons arbeidsleven – is overgedragen van de beroepsgroepen zelf naar de ministeries van financiën of commissies waarin vooral buitenstaanders de plak zwaaien. Bovendien is er ook een steeds belangrijker controlerende rol weggelegd voor de ondemocratische Wereldhandelsorganisatie en het Europees Gerechtshof, dat de marktprincipes en niet de democratische beginselen of principes van sociale solidariteit moet toepassen (zie hiervoor *Work after Globalization*, 2009). We zouden nog talloze andere voorbeelden kunnen geven van de verschraving van de sociale architectuur van de democratie.

De commodificatie van de politiek komt voort uit het ter ziele gaan van de klassenpolitiek van het industriële kapitalisme, de toenemende ongelijkheid waardoor de elite in staat is geweest de politiek te bepalen met haar geld en de opkomst van het beroep van ‘politicus’, die ernaar streeft gefinancierd en verkozen te worden als middel om een lucratieve carrière te starten. De ambitieuze moderne politicus moet zichzelf verkopen, meestal na een periode in een denktank van een partij als overgangsrite. Het vermogen om geld in te zamelen en pr-deskundigen aan te stellen, die een stem en een uiterlijk kunnen ‘restylen’, en om krachtige citaten en lichaamstaal te produceren, is niet alleen een bewijs van de commodificatie van de politiek; het kan ook alleen maar gedijen dankzij de politieke verkleuring van de massa.

Veel mensen begrijpen intuïtief wat er aan de hand is. Dit leidt op zichzelf al tot een verschraving van de democratie, omdat zij getuige zijn van een marketingspel waaraan zij geen aandacht willen blijven besteden. De miljoenen mensen in en aan de rand van het precariaat voelen geen loyaliteit voor de sociaaldemocratische partijen van de oude stempel en staan structureel negatief – of wantrouwend – tegenover de christendemocratische of aristocratisch conservatieve partijen die de belangen van de elite, de middenklasse en het salariaat vertegenwoordigen. Daardoor is het precariaat politiek ongebonden, op drift in de politiek net als in het dagelijks leven. Zoals velen onder hen steeds meer sociale en economische ‘denizens’ worden, zijn zij ook denizens in politieke zin, zonder effectieve rechten omdat zij niemand hebben om hen te vertegenwoordigen in de hoofdstroom van de politiek.

DRIE RICHTINGEN DIE HET PRECARIAAT KAN UITGAAN

Kort samengevat zijn er drie richtingen die delen van het precariaat kunnen uitgaan. We zouden ze kunnen omschrijven als *atavistisch-populistisch*, *anarchistisch onthecht* en *idealistisch-progressief* (of *utopisch progressief*). Al die richtingen zijn overal in Europa terrein aan het veroveren.

De *atavistisch-populistische* trend is waar te nemen in de groeiende aanhang van neofascistische partijen en populistische demagogen. Daarbij hebben elementen uit de elite ingespeeld op de angst bij nationale groepen binnen het precariaat om de overheid als buitenaards af te schilderen en om ‘vreemdelingen’ in hun omgeving (migranten, Roma, moslims, enzovoort) te beschouwen als de rechtstreekse oorzaak van hun eigen onzeker bestaan.

De methode van *anarchistische onthechting* is te zien in losgeslagen, antisociaal gedrag, zoals bij de branden in de Engelse steden, in maatschappelijke kwalen en in een gebrek aan geloof in de politiek in het algemeen.

De *idealistisch-progressieve* richting komt naar boven in de Euro May-Day-optochten die de voorbije jaren in ten minste 25 Europese steden zijn georganiseerd. Jammer genoeg hebben de mainstream media, de internationale instellingen, de mainstream sociale wetenschappers en politieke leiders tot nu toe niet geluisterd naar deze derde richting of hebben zij in elk geval de indruk gegeven dat ze haar niet hebben gehoord.

DEMOCRATIE EN SCHOLE

Een van de grootste uitdagingen voor de democratie in de eenentwintigste eeuw is het wijdverspreide verlies van greep op de tijd, vooral binnen het precariaat, en de daaruit voortvloeiende uitholling van wat de oude Grieken *schole* noemden, iets wat zowel leren (scholing) als vrije tijd betekende en wat we kunnen omschrijven als de actieve vrijwillige participatie aan het publieke domein van de *polis*. Het probleem is dat het precariaat niet voorbereid is op *schole* – omdat het steeds meer een gecommuniceerde scholing aangeboden krijgt waarin minder nadruk ligt op cultuur, geschiedenis, de schone kunsten en subversieve kennis – en evenmin gestimuleerd of gemotiveerd wordt om deel te nemen aan het constructieve leven van de politiek. In plaats daarvan wordt het precariaat verondersteld flexibel te werken, te shoppen, te consumeren en te spelen³.

Om dit te begrijpen moeten we terugkeren naar het Griekse onderscheid tussen arbeid en werk en tussen spel en vrije tijd. In de twintigste eeuw traptten de sociaaldemocraten in de val om arbeid te verheerlijken, waardoor ze door Hannah Arendt gevreesde *jobholder society* aanmoedigden. Alle werk dat geen arbeid was, verdween uit de statistieken en werd gemarginaliseerd in het sociale beleid, dat altijd gedomineerd is geweest door sociale wetenschappers doordrenkt van arbeidsgerichte tradities en waarden. Op de meest schandelijke wijze verdween het werk dat vooral door vrouwen werd verricht – ‘zorgarbeid’ en ‘huishoudelijk werk’ – uit de statistieken.

Tot vandaag houden mainstream sociale wetenschappers, en vooral mannen, vast aan die kunstmatige en seksistische praktijk.

Die praktijk valt zelfs steeds moeilijker te verdedigen omdat een tertiaire (op diensten gebaseerde) marktsamenleving een gestage groei kent van wat we *werk-voor-arbeid* moeten noemen, een groot aantal werkactiviteiten dat moet of zou moeten gebeuren om te kunnen functioneren in een markteconomie, op flexibele arbeidsmarkten en bij de omgang met bureaucratische structuren die ons leven beïnvloeden. Het precariaat moet een onevenredig groot deel van dit werk-voor-arbeid uitvoeren, ook al spreken politici geringschattend over hen als ‘werkloos’ of leidend aan ‘een cultuur van werkloosheid’, zoals vele middenklassepolitici het formuleren.

MAATSCHAPPELIJKE STRESS

Wat heeft dit te maken met de democratische uitdaging, het democratisch deficit en de verschraving van de democratie? Heel eenvoudig: er bestaat een heftige concurrentie tussen de aanspraken op onze tijd. In een samenleving die neigt tot commodificatie, bestaat er een voortdurende druk om te werken en te consumeren, om steeds productiever of intensiever te shoppen of te werken. Luiheid is een moderne zonde. Dit leidt tot maatschappelijke stress, een soort materialistische waanzin. In alle grote culturen hadden de mensen wat tijd nodig om lui te kunnen zijn. Aristoteles was de eerste grote denker die stelde dat *aergia* (luiheid) essentieel was voor schole. Wij moeten voor allebei vechten.

Mensen die onder druk staan om intensief te werken en ook heel wat werk-voor-arbeid verrichten, raken waarschijnlijk mentaal en fysiek uitgeput. Intussen biedt de marktsamenleving onbeperkte mogelijkheden voor spel en entertainment en passief, stompzinnig (vrij weinig eisend) tijdverdrijf, vaak achter een elektronisch scherm. Dat is de moderne versie van het Romeinse ‘brood en spelen’ voor het hedendaagse plebs. Laat ze maar naar voetbal en avatar kijken!

Het resultaat van het tekort aan vrije tijd is een collectieve aandachtstekortstoornis en – wat nog erger is – degenen die aan dit proces zijn onderworpen, zijn gevoeliger voor de zang van populistische sirenen die hen op de politieke klippen doen slaan. Dat kan gebeuren via occasionele massale golven van anarchistische geluiden of via steun aan populistische demagogen met een neofascistische visie of een verdwaasde evangelische boodschap verkondigd door charismatische leiders.

We stellen vast dat het neofascisme zich over heel Europa, Noord-Amerika en Japan verspreidt. Het wint terrein rondom ons en sleurt centrumrechtse politieke partijen en ambitieuze politici verder mee naar rechts, waarbij niet altijd duidelijk is hoe ver de ruk naar extreemrechts wel gaat. Het klopt niet dat het hele of zelfs het grootste deel van het precariaat in die richting opschuift of dat het neofascisme enkel steun krijgt bij het precariaat. Het zou zelfs wel kunnen dat de meest vurige steun voor dit populisme afkomstig is van mensen die vrezen dat ze in het precariaat zullen terechtkomen of die bang zijn voor wat het precariaat zou kunnen betekenen voor hun materiële welzijn.

Het deficit aan schole leidt tot een snellere commodificatie van de politiek en de ruk naar rechts in het kiesgedrag. Omwille van dit nachtmerrieachtige beeld moeten we zeker nadenken hoe we schole kunnen versterken en de deliberatieve democratie opnieuw tot leven kunnen wekken of bevorderen.

OP ZOEK NAAR DEMOCRATISCHE ANTWOORDEN

Voor de discussie en voor opname in een Handvest van het Precariaat wil ik drie maatregelen voorstellen, die moeten worden ontwikkeld vanuit het oogpunt van het precariaat en die schole moeten versterken en de deliberatieve democratie opnieuw tot leven moeten wekken of bevorderen.

In de eerste plaats hebben we nood aan een beweging die leidt tot een democratisch beheer van de bedrijvigheid, van werk in zijn rijkste betekenis. Tijdens de middeleeuwen werden werk en sociale relaties in Europa verscheidene eeuwen lang geregeld door de gilden. Zij werden gebroken omdat ze hiërarchisch waren en geneigd tot eigenbelang, maar zij vormden en ondersteunden gemeenschappen waarin ethische codes en regels op het vlak van sociale solidariteit verankerd waren. In de industriële samenleving werden ze verdrongen en in zeker mate vervangen door de vakbonden, maar zij bleven een rol spelen bij het bepalen van de normen.

In tijden van globalisering is de professionele zelfregulering verdrongen door het door de overheid gedomineerde verlenen van vergunningen en technocratisch bestuur ten voordele van werkgevers en consumenten. In dat proces raken beroepen versplinterd en daalt de professionele sociale mobiliteit⁴.

Vandaag de dag krijgen velen in het precariaat systematisch geen toegang tot allerlei beroepsactiviteiten en kansen op sociale mobiliteit. Kwalificaties die ergens zijn verworven, worden bijvoorbeeld niet erkend om op een andere plaats toegang te krijgen tot een vak of een beroep. In het algemeen kunnen we stellen dat de systemen van overheidsreglementering van de bedrijvigheid stilletjes de sociale mobiliteit hebben belemmerd voor mensen die de lagere rangen van een beroepsgroep vervoegen. We moeten voor heel Europa geldende sociale principes van regulering opstellen, die gebaseerd zijn op waarden van sociale mobiliteit, sociale solidariteit en sociale rechtvaardigheid waarbij het precariaat een stem heeft in elk aspect van het democratisch beheer van het werk.

Het tweede voorstel heeft betrekking op het sociale beleid, dat steeds bemoeizuchtiger, richtinggevender en moralistischer is geworden en zich uitstrekt over steeds meer levenssferen. In plaats van een welzijnsbeleid dat vooral wordt geleid door het vrij eenvoudige principe van compensatie voor het 'tijdelijk onvermogen om een inkomen te verwerven' of door principes van sociale zekerheid, wordt het sociaal beleid nu gedreven door libertair paternalisme of de nieuwe denkrichting die bekend staat als gedragseconomie (*behaviour economics*). Dit vormt een bedreiging voor de vrijheid.

Achter dit alles steekt een diep ingebakken utilitarisme, dat voorrang geeft aan de normen en het geluk van een vermeende meerderheid. De verschuiving van het sociale beleid naar het beïnvloeden van het gedrag door 'nudgen' – mensen een vriendelijk duwtje in de goede richting geven – verleent een enorme vrije of zelfs willekeurige macht aan bureaucraten, commerciële substituten en 'deskundigen', die zich verschuilen achter hun politici. Het sociale beleid wordt deels een panopticum, met *dataveillance* als aanvulling op surveillance en gevangenisbewakers, en deels een therapie, die het brein van de mensen manipuleert en waarbij cognitieve gedragstherapie een populaire rage is waar de utilitaristen dol op zijn.

De manier om dit afdrijven naar ‘*social engineering*’ tegen te houden, bestaat erin te eisen dat de stem van degenen die het meest onderworpen zijn aan de sturing en het meest nood hebben aan bijstand sterk te horen moet zijn binnen de instanties en instellingen die verantwoordelijk zijn voor het sociale beleid⁵. Op dit moment zien we met de privatisering en de commercialisering van het sociale beleid net het omgekeerde gebeuren. We hebben nood aan een beweging voor de democratisering van het sociale beleid.

Het derde voorstel is bedoeld om te voldoen aan twee noden in onze globaliserende marktsamenleving – sociaaleconomische zekerheid en deliberatieve democratie. Mensen die in chronische onzekerheid verkeren, zijn slechte democraten. Psychologen hebben ons geleerd dat mensen die heel onzeker zijn een gevoel van altruïsme en van sociale solidariteit verliezen. Zij worden intolerant en zijn daardoor ook sneller voorstander van discriminerende en bestraffende maatregelen tegen ‘vreemdelingen’ of mensen die kunnen worden voorgesteld als niet-zoals-zij.

Het voorstel bestaat erin dat we ernaar streven om iedereen in de Europese samenleving basisinkomenszekerheid te verschaffen, door middel van een universele maandelijkse toelage voor alle burgers. Dit is de enige manier om basiszekerheid te bieden in een open markteconomie, want de sociale zekerheid kan het precariaat niet bereiken en inkomensafhankelijke bijstand leidt onverbiddeijk tot tewerkstellingsbijstand, dat wil zeggen bijstand gekoppeld aan de verplichting tot werken. Er is nood aan een universeel basisinkomen als een economisch recht. Die universele stabilisatietoelage, op basis van belastingen teruggevorderd van de rijken, zou geld in de economie pompen in periodes van recessie en er geld aan onttrekken in geval van economische hoogconjunctuur.

De toelagen zouden onvoorwaardelijk en universeel moeten zijn, maar wel verbonden met een morele voorwaarde, waarbij de persoon die zich inschrijft als rechthebbende ook een morele verbintenis moet ondertekenen om te gaan stemmen bij nationale en lokale verkiezingen en om elk jaar deel te nemen aan ten minste één lokale vergadering, waar alle erkende politieke partijen aanwezig kunnen zijn en worden ondervraagd door het publiek.

Deze voorstellen vallen te rechtvaardigen, want er heerst een groeiend deficit aan deliberatieve democratie en we zullen een middel moeten vinden om tijd te verschuiven van arbeid, consumptie en spel naar politieke participatie. Een deliberatieve democratie waarin het precariaat een volwaardige rol speelt, is van essentieel belang om te komen tot sociale cohesie in Europa. Momenteel zijn we nog lang niet zover. De ongelijkheid en de verdeling in Europa werkt destabiliserend en valt ook sociaal en economisch niet te rechtvaardigen.

Zolang de kreten van het precariaat niet worden gehoord en opgenomen in een nieuwe paradijpolitiek, zal de onrust die te horen en te zien was in de straten en op de pleinen in Griekenland, Spanje, Engeland en elders enkel de voorbode zijn van nog veel meer woede en beroering. Een uitbreiding van de deliberatieve democratie zou een mogelijkheid kunnen bieden om de toenemende druk van de ketel te halen.

[endnotes]

- 1 Voor een analyse van standpunten en invloed van de Mont Pelerin Society, zie STANDING G., *Work after Globalization: Building Occupational Citizenship*, Elgar, Cheltenham en New York, 2009 (hoofdstuk 1)
- 2 Noot van de vertaalster: Guy Standing gebruikt de woorden 'denizen' en 'citizen'. Een citizen is een burger, iemand die alle rechten geniet. Een denizen staat voor een inwoner, een ingeburgerde, iemand die niet alle burgerrechten geniet. De term 'denizen' doet ook denken aan het werkwoord 'to deny', dat (rechten) ontzeggen kan betekenen.
- 3 Wanneer de mensen eenmaal politiek verkleuterd zijn, kan men hun in opiniepeilingen simplistische vragen voorschotelen en hen vragen om snelle, niet-doordachte antwoorden te geven, die dan 'de mening van het publiek' kunnen worden. Dan kunnen politici als papegaaien napraten wat hun 'kiezers' willen horen. Er valt geen beter recept voor het democratiseren van vooroordelen te bedenken.
- 4 Beroepen worden tot koopwaar indien zij het vermogen verliezen om zichzelf te reproduceren en wanneer hun vermogen om zichzelf te reguleren, wordt overgebracht naar de markt of naar instellingen die zijn opgericht om de beoefenaars op te leggen hoe ze zich marktconform moeten gedragen. Voor een bespreking van de manier waarop beroepen in het tijdperk van de globalisering tot koopwaar zijn geworden, zie opnieuw Standing, *Work after Globalization*
- 5 Dit wordt niet bereikt door regeringen die formele 'gemeenschapsleiders' een zitje geven in raden van bestuur of commissies. Het moet gaan om een collectieve, democratische stem.

Reeds verschenen MO* papers

2012

- feb 2012: Waarheen met de revoluties in Egypte en Syrië? (Brigitte Herremans, Pieter Stockmans en Majd Khalifeh)

2011

- nov 2011: Kan armoede overwonnen worden? (Abhijit Vinayak Banerjee en Esther Duflo)
- nov 2011: Is India goed bezig? (Jean Drèze en Amartya Sen)
- nov 2011: Een keerpunt voor sociale bescherming wereldwijd? (Gijs Justaert en Bart Verstraeten)
- okt 2011: Heeft ontwikkelingshulp zijn tijd gehad? (Marcus Leroy)
- okt 2011: 7 billion: development disaster or opportunity? (Hania Zlotnik and Fred Pearce)
- sep 2011: Erkenning van de Palestijnse staat: een *game changer*? (Brigitte Herremans)
- jun 2011: Een uitweg uit de nieuwe voedselcrisis? (Saartje Boutsen)
- mei 2011: Is het einde van de bevolkingsgroei werkelijk in zicht? (Ronald C. Schoenmaeckers)
- apr 2011: Waarom gelijkheid beter is voor iedereen (Richard Wilkinson en Kate Pickett)
- mar 2011: Welke toekomst voor de ontwikkelingssamenwerking? (Nemat Shafik)
- feb 2011: Realiteit of mythe? Minerale rijkdom als motor van het geweld in het oosten van Congo (Rachel Perks en Koen Vlassenroot)

2010

- dec 2010: Heeft Congo kans van slagen? (Tom De Herdt, Kristof Titeca en Inge Wagemakers)
- nov 2010: Heeft de crisis het draagvlak van ontwikkelingssamenwerking ondermijnd? (Tom De Bruyn & Ignace Pollet)
- nov 2010: De laatste energiecrisis? Betekent piekolie het einde van de homo Petroliensis? (Elias Verbanck)
- sep 2010: Wat doet China in Afrika en Latijns-Amerika? (John Vandaele & Marc Vandepitte)
- sep 2010: De millenniumdoelstellingen: wachten op de grote doorbraak? (Lonne Poissonnier & Rudy De Meyer)
- jun 2010: Hoe goed zijn Brazilië, China en India in armoedebestrijding? (Emiel Vervliet)
- mei 2010: Why is poverty a human right crisis? (Irene Khan and Steven Vanackere)
- mei 2010: Wat is nu eigenlijk goed bestuur? (Emiel Vervliet)
- apr 2010: Is er Apartheid in het Heilige land? (Korneel De Rynck)
- mar 2010: Water zonder grenzen? Het regionaal belang van het Afgaanse water (Benjamin Sturtewagen)
- feb 2010: Wat met de Cubaanse revolutie na Fidel Castro? (Marc Vandepitte)
- feb 2010: Leidt klimaatverandering tot oorlogen? (Harald Welzer en Jamie Shea)
- jan 2010: Mogen we nog dieren eten in tijden van klimaat- en voedselcrisis? (Jonathan Safran Foer en Louise Fresco)

2009

- nov 2009: Spionage in het hart van Europa? (Kristof Clerix)
- nov 2009: Hebben de ngo's hun ziel verkocht aan de minister van Ontwikkelingssamenwerking? (Jean Reynaert en Patrick Develtere)

- okt 2009: Chaos in Afghanistan en Pakistan? (Ahmed Rashid en Jef Lambrecht)
- sep 2009: De 'Gele Reus' in ademnood? (Samia Suys)
- sep 2009: Is ontwikkelingshulp verantwoordelijk voor de armoede in Afrika? (Dambisa Moyo en Kumi Naidoo)
- jul 2009: Is dit de nieuwe kolonisering? (International Food Policy Research Institute, The Economist, vertaling Emiel Vervliet)
- jun 2009: Kan de G20 de wereld redden? (Emiel Vervliet)
- apr 2009: Hoezo, vrije meningsuiting? (Ruddy Doom en Sofie Van Bauwel)
- mar 2009: Hebben financiële speculanten 120 miljoen mensen honger laten lijden? (Peter Wahl, vertaling en samenvatting door Emiel Vervliet)
- mar 2009: What is the status of human rights in Iran? (Shirin Ebadi)
- feb 2009: Hoe zien wij Gaza? (Ruddy Doom en Simone Korkus)

2008

- dec 2008: Wat is waardig werk? (Emiel Vervliet)
- nov 2008: Betalen de armen de prijs van een slecht beleid? (Saar Van Hauwermeiren)
- okt 2008: Hoeveel armen zijn er nu eigenlijk? (Emiel Vervliet)
- okt 2008: Blinkt alle goud? (Catapa)
- jul 2008: Door welke lens kijken wij naar China? (Kristof Decoster)
- jun 2008: Heeft Congo iets aan zijn mijnen? (Raf Custers)
- jun 2008: Wie zorgt er voor een échte groene revolutie? (Jan Aertsen en Dirk Barrez)
- mei 2008: Kan onverschilligheid dodelijk zijn? (Forum for African Investigative Reporters - Vertaling en samenvatting: Emiel Vervliet)
- mar 2008: Levert de traditie de oplossing? (Bert Ingelaere)
- feb 2008: Kunnen boeren de wereld redden? (Saartje Boutsen)
- jan 2008: Neemt de inkomensongelijkheid in de wereld toe of af? (Emiel Vervliet)

2007

- dec 2007: Waar de kassa altijd rinkelt? (Internationaal Vakverbond, vertaling: Emiel Vervliet)
- dec 2007: Is er leven na Kyoto? (Simon Calcoen, Peter Tom Jones, Edith Vanden Brande en Alma De Walsche)
- okt 2007: Zijn de EPA's levensgevaarlijk? (Marc Maes)
- sep 2007: Ligt de Afrikaanse hemel in Barcelona? (Roos Willems, vertaling: Emiel Vervliet)
- jun 2007: Hoe erg is het klimaat eraan toe? (IPCC, vertaling: Emiel Vervliet)
- jun 2007: Redt de minister van Financiën het klimaat? (Aviel Verbruggen, vertaling: Emiel Vervliet)
- jun 2007: Viva el populismo? (Emiel Vervliet en Alma De Walsche)
- mar 2007: Veertig jaar bezetting - Hoe lang nog? (Ludo De Brabander & Brigitte Herremans)

2006

- dec 2006: Hoe geglobaliseerd is de islam? (Olivier Roy)
- dec 2006: Zit de Congolese toekomst in de grond? (Sara Frederix en John Vandaele)
- nov 2006: Helpt onze hulp tegen honger? (Saartje Boutsen en Jan Vannoppen)
- nov 2006: Wil China de wereld overheersen? (Jonathan Holslag)

Al deze MO* papers kunnen gratis gedownload worden op www.MO.be/papers